

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗДВН
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

До захисту допускається
Завідувач кафедри
_____ проф. В.М. Боронос
« ____ » _____ 20__ р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

НА ТЕМУ:

«УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАПОБІГАННЯ ДИСБАЛАНСАМ В ЕКОНОМІЦІ»

Освітній рівень “Магістр”

Спеціальність 072 – “Фінанси, банківська справа та страхування”

Науковий керівник роботи: _____
(підпис)

Похилько С. В.

Студент: _____
(підпис)

Дяченко С. В.

Група: Ф.мдн-91Гл

Суми 2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри, проф.
_____ В.М.Боронос
« ____ » _____ 2020 р.

**ЗАВДАННЯ
до магістерської роботи**

Студента групи Ф.мдн-91Гл, центру заочної, дистанційної та вечірньої форми навчання, спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Дяченко Світлани Василівни

Тема роботи: Удосконалення інструментарію запобігання дисбалансам в економіці

Затверджено наказом по СумДУ № _____ від " _____ " _____ 20__ р.
Термін здачі студентом завершеної роботи " _____ " _____ 20__ р.

Вихідні дані до роботи: дані Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Державної служби статистики України, публікації вітчизняних та міжнародних наукових періодичних видань, електронні ресурси мережі Інтернет.

Зміст основної частини роботи (перелік питань, що підлягають розробці): досліджено поняття «дисбаланси в економіці», обґрунтовано основні фактори їх виникнення, визначено основні індикатори, що свідчать про наявність дисбалансів в Україні, проаналізовано динаміку їх зміни, визначено ймовірність їх коливань в майбутньому, розроблено заходи мінімізації дисбалансів в економіці як передумови стабільного розвитку України.

Дата видачі завдання: " ____ " _____ 20__ р.

Керівник магістерської роботи: _____ доц. Похилько С. В. _____
(вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Завдання прийнято до виконання " _____ " _____ 20__ р. _____
(підпис студента)

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 35 с., 16 рис., 5 табл., 13 джерел

Мета роботи – оцінювання дисбалансів економічного розвитку України та розробці інструментарію їх мінімізації

У роботі відповідно до мети було поставлено такі **завдання:**

- дослідити зміст поняття «дисбаланси економічного розвитку», обґрунтувати основні фактори їх виникнення;
- проаналізувати сучасні тенденції зміни показників розвитку країни, розробити методичний інструментарій оцінювання дисбалансів в економіці;
- оцінити дисбаланси економіки України та спрогнозувати їх рівень на майбутню перспективу;
- визначити заходи мінімізації дисбалансів в економіці України, проаналізувати міжнародний досвід боротьби з нестабільністю показників економічного розвитку.

Об'єктом роботи є організаційно-економічний механізм мінімізації дисбалансів в економіці.

Предметом дослідження – є економічні відносини, які виникають між органами державної влади та представниками бізнесу в процесі управління дисбалансами в економіці.

У рамках дослідження використовувалися методи горизонтального, вертикального, коефіцієнтного аналізу, інструментарій кореляційного та факторного аналізу, метод бібліометричного аналізу наукової літератури.

Структура і обсяг роботи. Основна частина магістерської роботи складається з трьох розділів. У першому розділі досліджено поняття «дисбаланси в економіці», обґрунтовано основні фактори їх виникнення.

В другому розділі визначено основні індикатори, що свідчать про наявність дисбалансів в Україні, проаналізовано динаміку їх зміни, визначено ймовірність їх коливань в майбутньому.

У третьому розділі розроблено заходи мінімізації дисбалансів в економіці як передумови стабільного розвитку України в розрізі економічної та інституційної складової реалізації державної політики.

ЕКОНОМІЧНИЙ ДИСБАЛАНС, КРИЗА, СТАБІЛЬНІСТЬ ЕКОНОМІКИ, ВВП, ДИСПРОПОРЦІЇ, БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ, МЕТОД ГОЛОВНИХ КОМПОНЕНТ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДИСБАЛАНСІВ В ЕКОНОМІЦІ	7
1.1 Дисбаланси в економіці: економічний зміст та передумови виникнення ...	7
1.2 Бібліометричний аналіз поняття «дисбаланс в економіці»	11
2 МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ДИСБАЛАНСІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	15
2.1 Аналіз передумов виникнення дисбалансів в економіці України економічного розвитку держави.....	15
2.2 Методичний підхід до оцінювання дисбалансів в економіці	23
3 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ПРЕВЕНЦІЇ ДИСБАЛАНСАМ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	27
3.1 Прогнозування ймовірності виникнення дисбалансів в економіці як інструмент підвищення рівня її стабільності	27
3.2 Напрями вдосконалення політики регулювання економіки в контексті зниження ймовірності виникнення дисбалансів.....	30
ВИСНОВКИ.....	33
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	35

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні особливості розвитку національної економіки дедалі частіше характеризуються негативними тенденціями зміни економічних показників. Однією із причин даної ситуації є перманентне виникнення кризових явищ в економіці, в основі яких лежать глибокі дисбаланси, характер, передумови та наслідки виникнення яких залежать від особливостей економічного, політичного, соціального розвитку країни. Високі обсяги дефіциту бюджету, низький рівень інвестиційної привабливості, незначні показники економічної активності суб'єктів господарювання зумовлюють виникнення потреби в трансформації існуючих векторів державної політики спрямованих на нівелювання негативного впливу мінливості показників розвитку країни.

За відсутності уніфікованих, комплексних інструментів реалізації політики держави застосування інструментів мінімізації дисбалансів в межах одного сектору економіки може призвести до формування довгострокових ризиків і непередбачуваних наслідків для країни в цілому.

На жаль, на сьогодні в Україні відсутні ґрунтовні дослідження даних питань. Окремі аспекти мінімізації ризиків виникнення дисбалансів знаходяться на стадії свого формування та часом не відповідають реаліям розвитку економіки. Це призводить до поглиблення існуючих проблем у країні та знижують темпи та ефективність реалізованих реформ.

Критичний аналіз існуючих напрацювань авторів щодо управління дисбалансами в економіці засвідчив відсутність комплексних системних досліджень у даному напрямку. Наявні наукові дослідження відображають лише стабільність функціонування окремих секторів економіки та не сприяють формуванню ґрунтового уявлення про ситуацію в країні загалом.

Ця робота присвячена дослідженню теоретичних та методичних аспектів формування дисбалансів в економіці, обґрунтуванню найбільш впливових факторів їх виникнення, розробці інструментарію оцінювання ймовірності формування економічних дисбалансів, розробці інструментарію мінімізації ризиків виникнення дисбалансів.

Мета роботи – оцінювання дисбалансів економічного розвитку України та розробці інструментарію їх мінімізації

У роботі відповідно до мети було поставлено наступні **завдання**:

- дослідити зміст поняття «дисбаланси економічного розвитку», обґрунтувати основні фактори їх виникнення;
- проаналізувати сучасні тенденції зміни показників розвитку країни, розробити методичний інструментарій оцінювання дисбалансів в економіці;
- оцінити дисбаланси економіки України та спрогнозувати їх рівень на майбутню перспективу;
- визначити заходи мінімізації дисбалансів в економіці України, проаналізувати міжнародний досвід боротьби з нестабільністю показників економічного розвитку.

Об'єктом роботи є організаційно-економічний механізм мінімізації дисбалансів в економіці.

Предметом дослідження – є економічні відносини, які виникають між органами державної влади та представниками бізнесу в процесі управління дисбалансами в економіці.

У рамках дослідження використовувалися методи горизонтального, вертикального, коефіцієнтного аналізу, інструментарій кореляційного та факторного аналізу, метод бібліометричного аналізу наукової літератури.

Структура і обсяг роботи. Основна частина магістерської роботи складається з трьох розділів. У першому розділі досліджено поняття «дисбаланси в економіці», обґрунтовано основні фактори їх виникнення.

У другому розділі визначено основні індикатори, що свідчать про наявність дисбалансів в Україні, проаналізовано динаміку їх зміни, визначено ймовірність їх коливань у майбутньому.

У третьому розділі розроблено заходи мінімізації дисбалансів в економіці як передумови стабільного розвитку України в розрізі економічної та інституційної складової реалізації державної політики.

Фактологічною основою роботи слугують дані Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Державної служби статистики України, публікації наукових періодичних видань, електронні ресурси, представлені в мережі Інтернет.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДИСБАЛАНСІВ В ЕКОНОМІЦІ

1.1 Дисбаланси в економіці: економічний зміст та передумови виникнення

Дисбаланси в економіці є явищем, що відображає рівень стабільності економічної системи, ступінь її чутливості до зовнішніх шоків, здатність протистояти ним, зниження рівня економічної безпеки країни, що супроводжується неспроможністю країни в повній мірі фінансувати свої витрати. Мінливість зовнішнього середовища призводить до нестабільності показників економічного розвитку країни, а використання неефективного інструментарію регулювання економіки лише поглиблює дані процеси і призводить до виникнення кризи в країні.

Постійне накопичення дисбалансів в економіці та їх негативних наслідків до критичного рівня відображається в нездатності економічної системи нівелювати навіть мінімальні внутрішні шоки та настанні економічної кризи оминаючи період спаду та рецесії.

Дисбаланс в економіці є комплексним явищем однією із ознак якого є циклічність. Як свідчать результати досліджень значної кількості вчених виникнення дисбалансів в економіці відбувається з певною періодичністю, а отже не може бути повністю ліквідованим.

У науковій літературі існує значне різноманіття підходів до трактування змісту поняття «дисбаланс в економіці». Досить часто дане поняття ототожнюється з такими дефініціями як «незбалансованість», «нестабільність», «економічна нестійкість», «економічна небезпека», «чутливість економічної системи», «криза» тощо [1, 4, 11].

У більш загальному вигляді під економічними дисбалансами можна розуміти зміну напрямів та обсягів руху грошових коштів, що призводить до втрат в економіці або до зниження обсягів потенційних доходів у фінансовому секторі країни.

А. Апокін розглядає економічні дисбаланси як явище, що характерне здебільшого для високорозвинених країн (США, Китай, Японія, країни ЄС), а їх наслідки в більшій мірі відчувають країни з найвищими показниками

економічного розвитку. Таким чином, на думку автора, країни з низьким рівнем розвитку найменш чутливі до зовнішніх шоків, а обсяги втрат унаслідок мінливості зовнішнього середовища не здійснюють суттєвого впливу на економіку даних країн [12].

А. Григор'єв та М. Саліхов [3] стверджуються про незбалансованість показників світової економіки, значний ступінь їх мінливості, а отже і наявність значної кількості ризиків, що її супроводжують. Дані фактори суттєво знижують темпи економічного зростання показників функціонування світової економіки, а, отже, є перешкодою на шляху її сталого розвитку. За цих умов, виникнення глобальних економічних дисбалансів призводить до кризових явищ у світі та спаду показників розвитку більшості країн. Одними із показників, що мають бути враховані при оцінюванні рівня економічних дисбалансів країні автори визначають індикатори їх платіжних балансів та показник співвідношення обсягів заощаджень та інвестицій [2].

Д. Контуган [5] під дисбалансами в економіці розуміє такий стан економіки, за якого більшість майнового потенціалу країни перебуває у власності або користування певної верстви суспільства, в той час, як більшість населення відчуває значний дефіцит грошових коштів, наявні обсяги яких дозволяють задовольнити навіть мінімальні потреби населення. Таким чином даний підхід розглядає дисбаланси в економіці з точки зору прояву соціальної нерівності в країні.

На думку, Т. Щетілової [13] економічний дисбаланс відображає невірноважений стан економіки або невідповідність фактичних її показників традиційним. За даного підходу автори не розглядають економічні дисбаланси з негативної точки зору, а лише визначають їх як результат порушення цілісності економічної системи. На нашу думку, даний підхід дещо звужує розуміння наслідків існування дисбалансів в економіці а отже і обмежує інструментарій протидії їм

На думку О. Сніжко [10], дисбаланси в економіці є результатом надмірної вразливості економічної системи, а формами їх прояву є пере- або недовиробництво товарів на послуг в окремих секторах економіки, підвищення рівня волатильності показників функціонування фінансових ринків країни тощо.

Всю сукупність дисбалансів в економіці можна розділити на кілька груп за 4 основними критеріями, які наведені на рисунку 1.1.

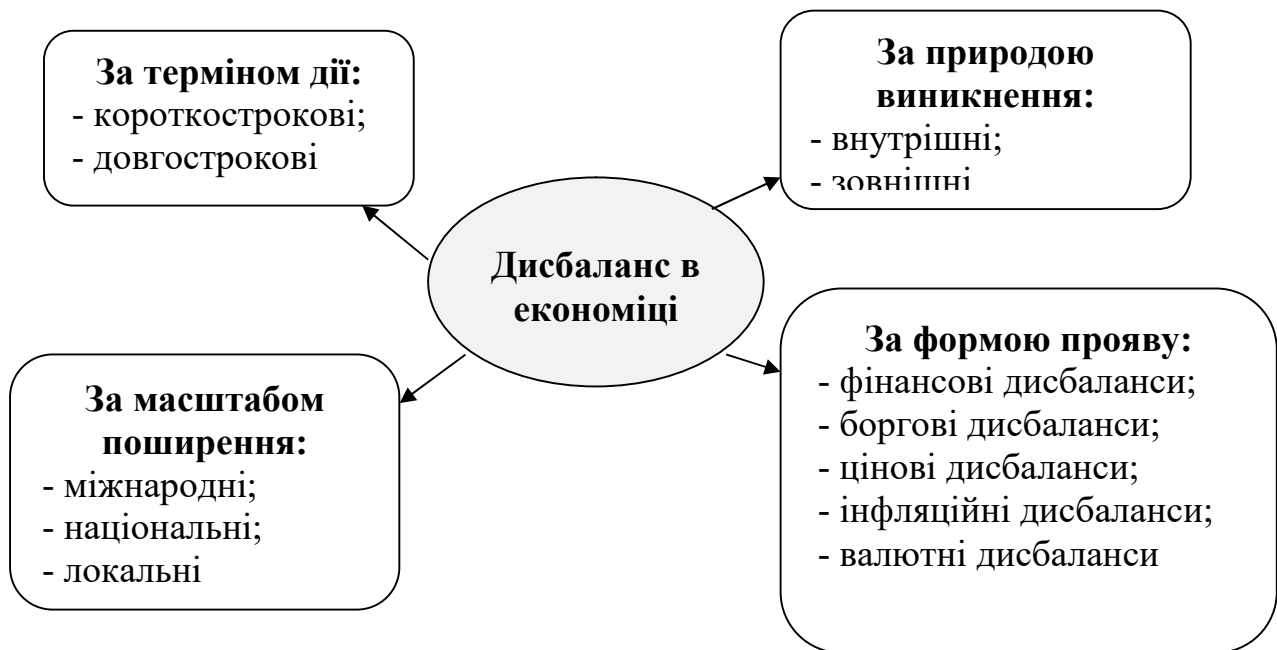

Рисунок 1.1 – Класифікаційні ознаки розуміння дисбалансів в економіці

Джерело: систематизовано автором

Виникнення внутрішніх дисбалансів в економіці пов'язано з особливостями функціонування самої економічної системи, зміни кон'юнктури ринку, фінансової, податкової, бюджетної політики держави тощо.

Зовнішні дисбаланси в економіці пов'язані зі зміною політики інших держав оскільки безпосередньо залежить від стабільності грошових потоків за кордон.

За тривалістю виникнення всі дисбаланси можуть бути поділені на короткострокові й довгострокові. Як правило до короткострокових дисбалансів відносять тимчасові коливання в окремих сегментах економіки, що носять випадковий характер і тривають не більше 2 років. Водночас, довгострокові коливання являють собою стійкі коливання економічних показників, що тривають протягом 2 та більше років, завдають негативних наслідків економіці і, як правило, призводять до незворотних процесів в країні.

За масштабом поширення всі дисбаланси можуть бути поділені на міжнародні, національні та локальні. Локальні дисбаланси виникають в

окремих секторах економіки як результат неефективної політики економічних суб'єктів. Їх виникнення як правило не може слугувати загрозою для економіки країни в цілому. Національні дисбаланси спостерігаються в окремих країнах, впливають на всі сектори економіки. Виникнення національних дисбалансів у високорозвинених країнах може істотно вплинути не лише на економіку цієї країни але і країн-партнерів. Міжнародні дисбаланси охоплюють декілька країн і несуть загрозу для світової економіки в цілому. Як правило боротьба з міжнародними дисбалансами є складним процесом і вимагає акумуляції зусиль урядів кількох країн, міжнародних організацій тощо.

За формою прояву дисбаланси в економіці можуть бути поділені фінансові, боргові, цінові, інфляційні та валютні. Фінансові дисбаланси пов'язані із розбалансованістю реального та фінансового секторів економіки, суттєвими коливаннями в обсягах грошових потоків тощо.

Цінові дисбаланси є результатом відхилення поточних цін на активи від економічно обґрунтованих. Дані дисбаланси проявляються в суттєвому зростанні або падінні цін, що призводить до виникнення втрат або спекулятивних вигод для власника даного активу.

Боргові дисбаланси полягають у невідповідності обсягів боргових зобов'язань економічного суб'єкта рівню його кредитоспроможності. Це призводить до накопичення значного обсягу непогашених заборгованостей, а, як результат кризи банківського та підприємницького сектору економіки.

Існування значної кількості видів дисбалансів в економіці зумовлює потребу в дослідженні всієї сукупності факторів, що призводять до їх виникнення та масштабування.

Специфіка виникнення дисбалансів в Україні свідчить про зовнішній характер їх виникнення. Вагомий вплив на дані процеси здійснює рівень інвестиційної привабливості України. Значна залежність країни від зовнішнього фінансування, підтримки міжнародних організацій, урядів інших країн зумовлює переважання зовнішніх дисбалансів в економіці країни.

1.2 Бібліометричний аналіз поняття «дисбаланс в економіці»

На основі проведеного аналізу, дисбаланси в економіці можна визначити як результат виникнення диспропорцій в обсягах надходжень та витрат фінансових ресурсів під впливом зовнішніх та внутрішніх шоків.

З метою більш детального дослідження дисбалансів в економіці проведемо аналіз частоти дослідження даних питань в пошуковій системі Google. Як свідчить динаміка зміни частоти пошуку понять «економічні дисбаланси», «дисбаланси в економіці», «фінансові дисбаланси» в світі за період 200-2020 рр. (рисунок 1.1), найбільш активно користувачі досліджують фінансові дисбаланси в економіці. У той же час поняття дисбалансів в економіці практично не досліджується. Трендовий аналіз засвідчив поступове зниження уваги користувачів пошукової системи Google до даних питань. Найбільш активно дані питання досліджувалися на початку 2005 року, після чого можна спостерігати поступове зниження уваги до даних питань.

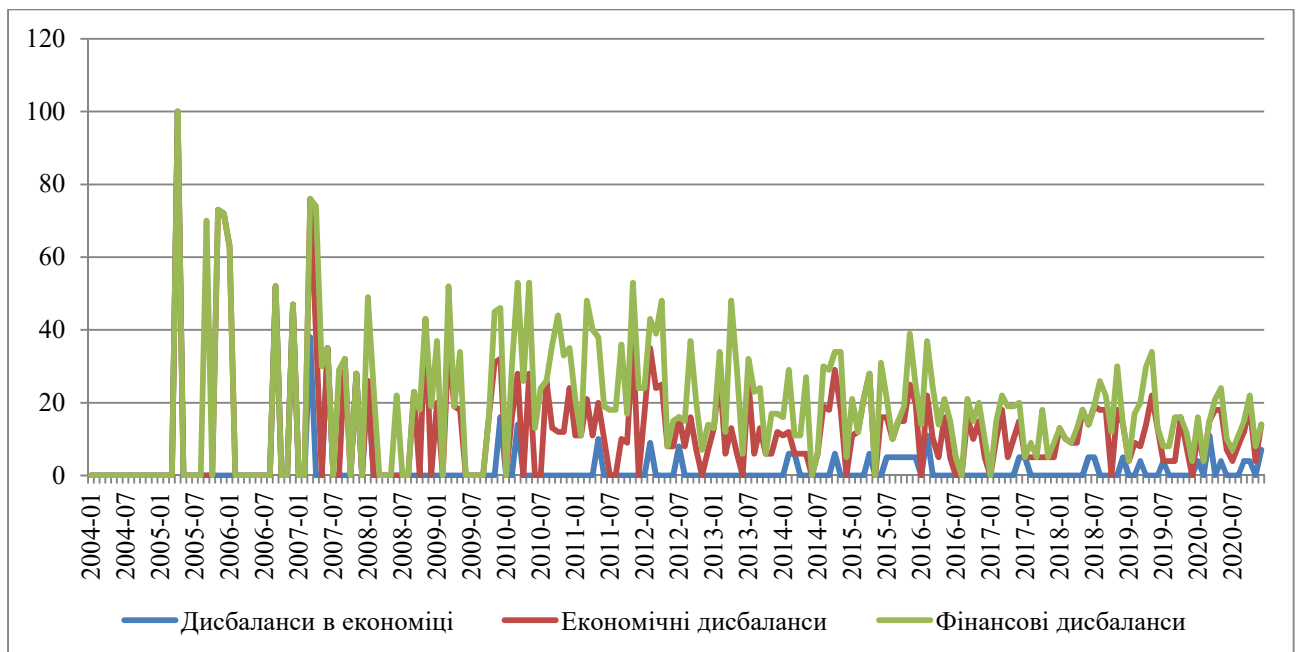

Рисунок 1.1 – Частота пошуку понять «економічні дисбаланси», «дисбаланси в економіці», «фінансові дисбаланси» в пошуковій системі Google за 2004-2020 роки.

Джерело: побудовано автором за допомогою інструментарію Google Trends

Аналіз за географічною ознакою дозволяє виділити регіони, де дані питання досліджуються найчастіше (рисунок 1.2). За результатами аналізу можна виділити один регіон (США) в якому користувачі за період 2004-2020 рр. найчастіше здійснювали пошук понять «економічні дисбаланси», «дисбаланси в економіці», «фінансові дисбаланси».

Рисунок 1.2 – Порівняна розбивка за регіонами частоти пошуку понять «економічні дисбаланси», «дисбаланси в економіці», «фінансові дисбаланси» в пошуковій системі Google за регіонами за 2004-2020 роки.

Джерело: побудовано автором за допомогою інструментарію Google Trends

Водночас, відсутність запитів користувачів з України засвідчують низький рівень дослідженості даних питань. Враховуючи значну актуальність проблеми виникнення дисбалансів в економіці для України можна стверджувати про необхідність більш комплексних досліджень проблеми нестабільності показників економічного розвитку країни, невідповідності доходів та видатків бюджету, потенційних можливостей акумулювання фінансових ресурсів з їх реальними потребами.

З метою визначення економічного змісту та ключових характеристик поняття економічні дисбаланси проведемо бібліографічний аналіз його зв'язку з іншими економічними категоріями за допомогою інструментарію VosViewer (рисунок 1.3).

З цією метою нами було проаналізовано 1457 наукові праці опубліковані у виданнях, що реферуються науко метричною базою даних Web of Science. У рамках дослідження нами були включені публікації в журналах, що входять до економічних та соціологічних галузей знань.

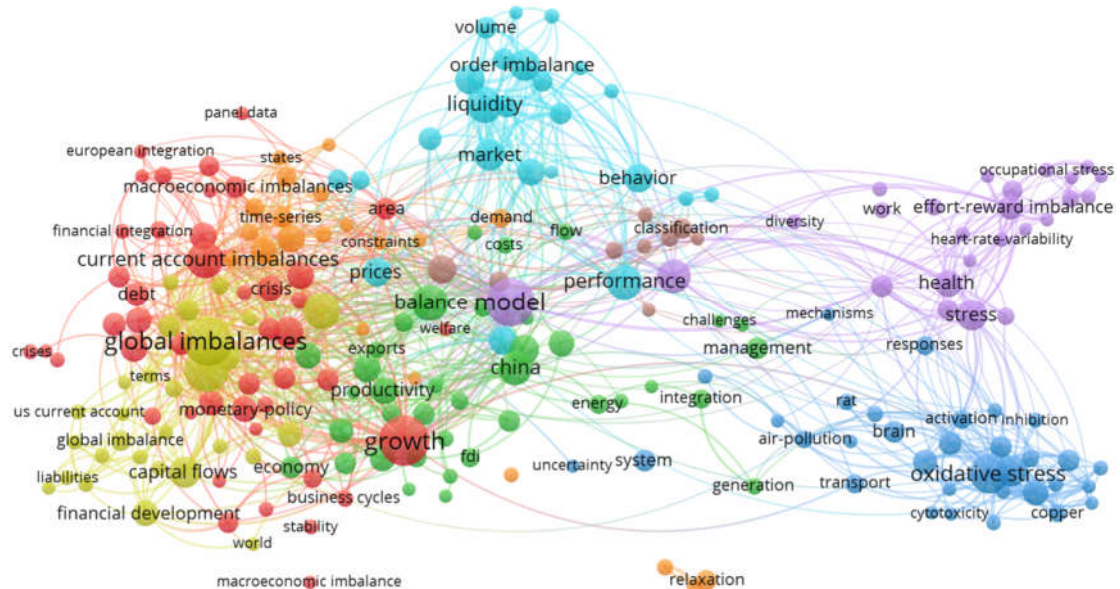

Рисунок 1.3 – Аналіз зв'язку поняття «економічні дисбаланси» з іншими економічними категоріями проведений за допомогою інструментарію VosViewer.

Джерело: побудовано автором за допомогою інструментарію VosViewer

За результатами аналізу можна виділити три основні теорії розуміння економічних дисбалансів:

– економічна теорія, що пояснює виникнення економічних дисбалансів погіршенням показників економічного розвитку країни. Найбільш часто дисбаланси в економіці пов'язують із зниженням ліквідності, погіршення показників економічного зростання, зростанням обсягу зобов'язань тощо.

– біхевіористична теорія, яка розглядає економічні дисбаланси як результат нерациональної поведінки економічних суб'єктів, що виникає під впливом стресу. У рамках даної теорії економічні дисбаланси пов'язують з поняттями стрес, поведінка, здоров'я;

- просторово-часова теорія, відповідно до якої економічні дисбаланси не є результатом дії зовнішніх шоків, а виникають унаслідок перманентних коливань в економіці.

Аналіз ступеня дослідження даного питання за географічною ознакою (рисунок 1.4) доповнює результати проведеного за допомогою інструментарію Google Trends аналізу, і поряд зі США виокремлює Китай, Великобританію, Німеччину, Японію, Францію як країн, у яких найчастіше публікують наукові праці присвячені цим аспектам.

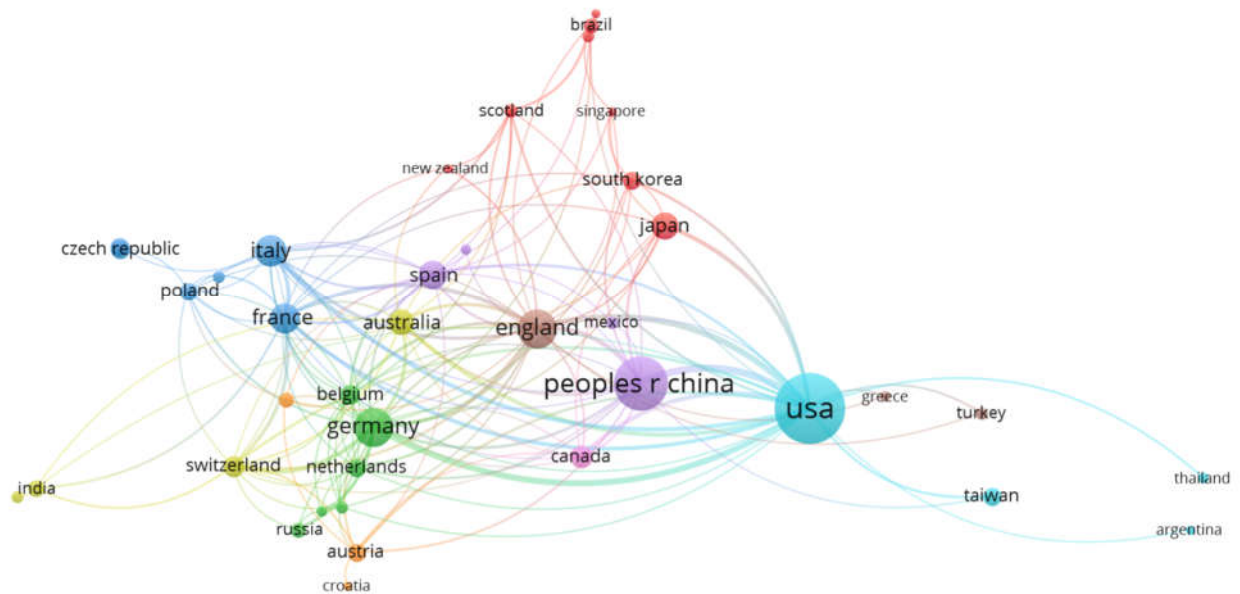

Рисунок 1.4 – Аналіз наукових праць, присвячених дослідженню поняття «економічні дисбаланси», що реферується наукометричною базою даних Web of Science за географічною ознакою за допомогою інструментарію VosViewer.

Джерело: побудовано автором за допомогою інструментарію VosViewer.

У цілому результати аналізу дозволяють зробити висновок про відсутність єдиного підходу до тлумачення поняття «дисбаланс в економіці» та розуміння його змісту.

У більшості наукових праць дисбаланси в економіці розглядаються як результат виникнення надмірних боргових зобов'язань економічних суб'єктів, що призводить до суттєвого зростання частки збанкрутілих підприємств і як результат – погіршення показників функціонування економіки внаслідок

2 МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ДИСБАЛАНСІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз передумов виникнення дисбалансів в економіці України економічного розвитку держави

Забезпечення економічної стабільності країни можливе лише за умов нівелювання факторів, що здійснюють негативний вплив на показники її розвитку. Однією із складових, що негативно впливає на розвиток країни є мінливість зовнішнього та внутрішнього середовища, що зумовлює виникнення дисбалансів в економіці.

Оцінювання передумов виникнення економічних дисбалансів проведено в розрізі основних їх видів, що були визначені нами в підрозділі 1.1, зокрема, індикаторів фінансових, боргових, цінових, інфляційних та валютних дисбалансів.

Найбільш вагомий вплив на розвиток країни, рівень її економічної стабільності та незалежності здійснюють показники державного бюджету, динаміка яких наведена в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Динаміка зміни показників формування державного бюджету України

Рік	Доходи		Видатки		Кредитування	
	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% ВВП
2008	231686,3	24,44	241454,5	25,47	2732,5	0,29
2009	209700,3	22,96	242437,2	26,54	2780,3	0,30
2010	240615,2	22,23	303588,7	28,04	1292	0,12
2011	314616,9	23,90	333459,5	25,33	4715	0,36
2012	346054	24,56	395681,5	28,08	3817,7	0,27
2013	339180,3	23,31	403403,2	27,73	484,7	0,03
2014	357084,2	22,79	430217,8	27,46	4919,3	0,31
2015	534694,8	27,01	576911,4	29,14	2950,9	0,15
2016	616274,8	25,86	684743,4	28,73	1661,6	0,07
2017	793265	26,59	839243,7	28,13	1870,9	0,06
2018	928108,3	26,01	985842	27,70	1514,3	0,04
2019	998278,9	25,12	1072892	26,99	3437	0,09

Джерело: побудовано автором на основі [6].

Аналіз даних наведених у таблиці 2.1 засвідчує суттєве перевищення видатків державного бюджету над обсягами його доходів протягом всього аналізованого періоду. Це призводить до залучення значного обсягу кредитних ресурсів, що лише посилює існуючі дисбаланси в економіці та призводить до погіршення показників її функціонування.

Надмірні обсяги бюджетних зобов'язань загрожують фінансовій стійкості країни та знижують рівень її економічної безпеки в майбутньому. Наведені на рисунку 2.1 дані свідчать про суттєві коливання обсягів дефіциту бюджету. В цілому за результатами аналізу можна виділити три критичні точки його рівня: 2010, 2014 рр. Дані періоди характеризуються економічною та політичною кризою в країні та є відображенням нестабільної ситуації в країні, загалом. Таким чином, можна стверджувати про суттєву залежність показників економічного розвитку країни від сукупності економічних та політичних факторів, що призводять до виникнення внутрішніх та зовнішніх шоків в економіці

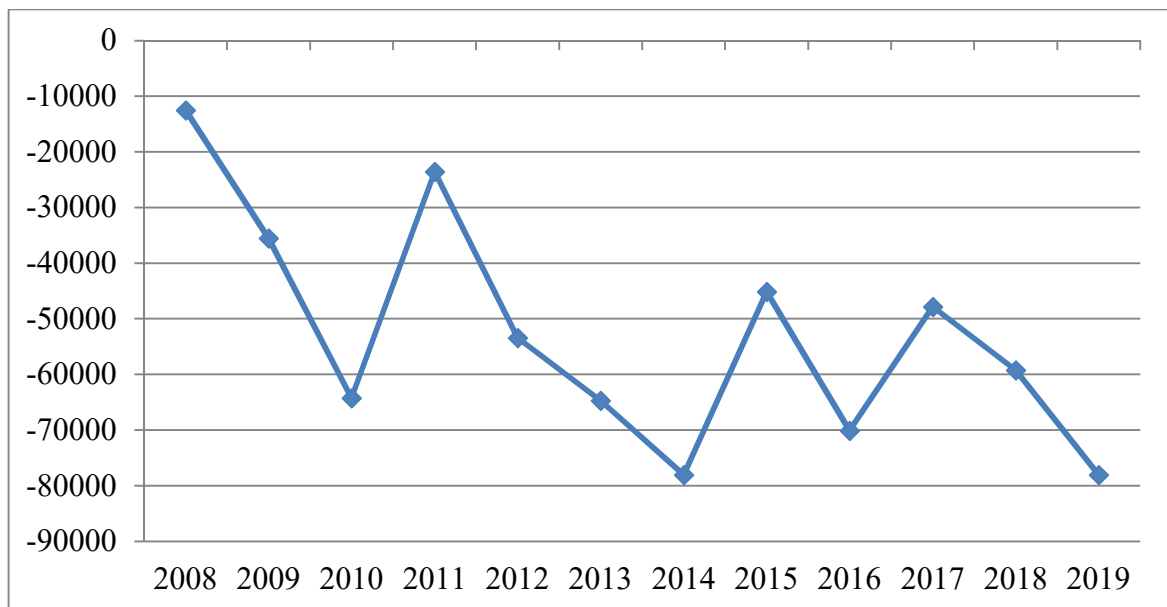

Рисунок 2.1 – Динаміка зміни сальдо бюджету України за період 2008-2019 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано автором на основі [6].

Один із показників, що характеризує боргові дисбаланси в економіці є сальдо платіжного балансу. Даний показник відображає ефективність зовнішньоекономічної політики країни, та є індикатором перевищення вимог країни над обсягом її зобов'язань. Суттєве зростання сальдо платіжного балансу в країні є відображенням значного обсягу дефіциту бюджету і також може розглядатися як передумова виникнення дисбалансів в економіці.

Водночас наявність позитивного сальдо платіжного балансу може формувати додаткові загрози для країни з погляду виникнення ризику невиконання позичальниками своїх боргових зобов'язань. Дотримання балансу між обсягами зобов'язань та вимог уряду є однією зі складових фінансової та зовнішньоекономічної політики країни та відіграє вагомую роль у реалізації заходів із протидії виникненню дисбалансів в економіці.

Як свідчать наведені на рисунку 2.2 дані в Україні протягом останніх років наявне позитивне сальдо платіжного балансу.

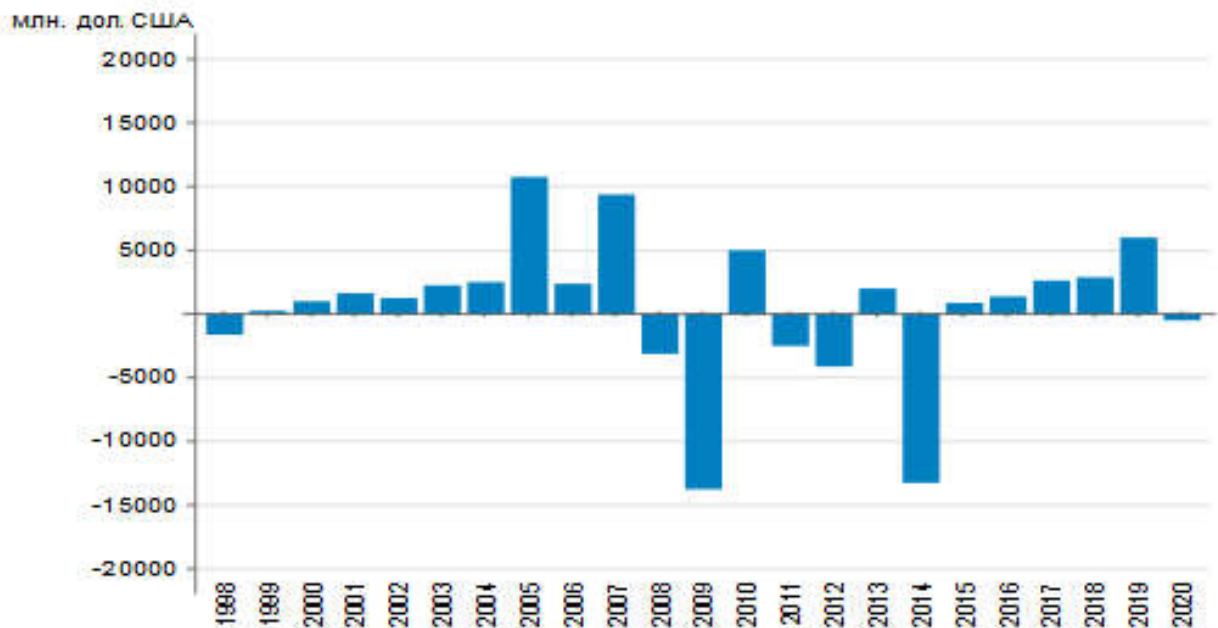
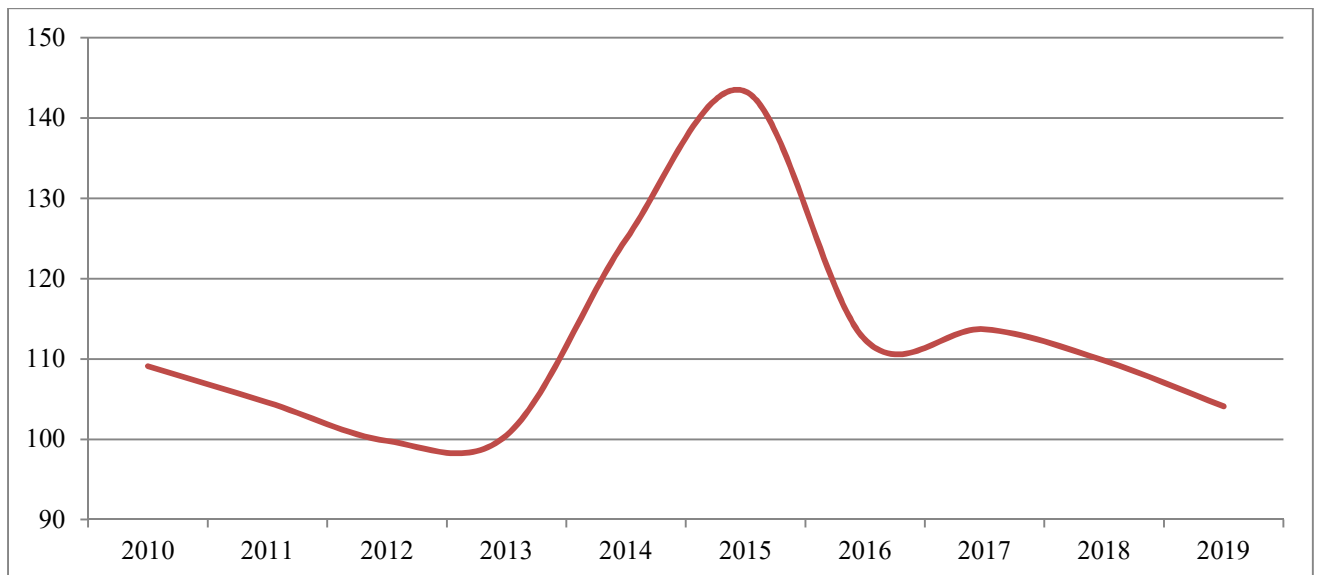

Рисунок 2.2 – Динаміка зміни сальдо платіжного балансу в Україні

Джерело: побудовано автором на основі [9].

Аналіз цінових дисбалансів в Україні проведемо на основі дослідження темпів зміни індексу споживчих цін, результати якого наведені на рисунку 2.3. Суттєве зростання індексу споживчих цін може призвести до зниження купівельної спроможності населення, зменшення попиту на певні види товарів та послуг, а отже, слугувати загрозою виробничому потенціалу країни.

Динаміка зміни індексу споживчих цін в Україні за період 2010-2019 рр. свідчить про наявність суттєвих коливань у їх обсягах. Найбільш зростання індексу відбулося в період політичної кризи в країні, що супроводжувалося зниженням вартості іноземної валюти та відповідно зростанням цін на товари та послуги.

Рисунк 2.3 – Динаміка зміни індексу споживчих цін в Україні

Джерело: побудовано автором на основі [9].

Виникнення валютних дисбалансів пов'язане зі зміною обсягів грошової маси в країні та швидкістю обігу грошей у ній. З метою визначення стабільності зміни даних показників проведено аналіз їх динаміки, результати якого наведені в таблиці 2.2.

За результатами дослідження можна зробити висновок про критичне значення обсягу готівки, що перебуває в обігу та незначні обсяги грошового агрегату М3 в країні.

Таблиця 2.2 – Аналіз показників грошового ринку в Україні

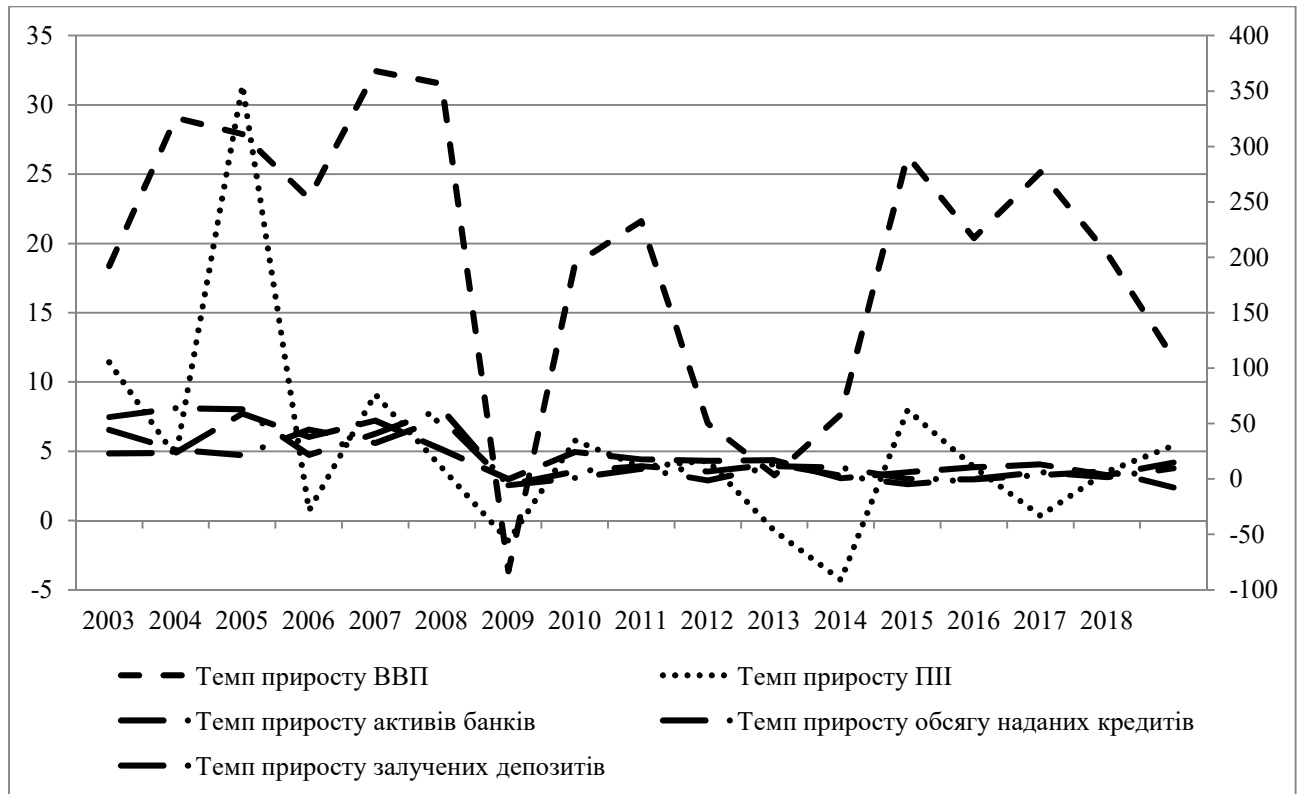
Показники	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Грошовий агрегат М0, млн грн	237777	282947	282670	314392	336838	359795	382752
Грошовий агрегат М1, млн грн.	383821	435475	472220	529928	574127	621634	669140
Грошовий агрегат М2, млн грн	906236	955349	993810	1102391	1146178	1208871	1271563
Грошовий агрегат М3, млн грн	908994	956728	994060	1102700	1145233	1207078	1268923
Швидкість обігу грошей, кількість обертів	1,7	1,6	1,9	2,2	2,3	2,5	2,7
Частка готівки в структурі ВВП, %	15,8	18,1	14,3	13,1	12,4	11,2	10,0
Рівень монетизації економіки, %	62,5	61,1	50,2	46,3	40,2	34,2	28,3
Індекс купівельної спроможності грошей	1,0	0,8	0,7	0,9	0,8	0,7	0,7

Джерело: побудовано автором на основі [7].

Аналіз грошового ринку України за період 2013-2019 рр. засвідчив зростання всіх грошових агрегатів у країні. Так, грошових агрегат М0 за аналізований період зріс на 61%, М1 на 74%, агрегати М2 та М3 на 40%. Одним із індикаторів, що відображає баланс між обсягами готівки та ВВП є рівень монетизації економіки. Значна невідповідність між даними показниками слугує індикатором можливих дисбалансів у країні та потреби в перегляді її грошово-кредитної політики. В Україні за аналізований період відбулося суттєве зниження рівня монетизації (із 62,5% у 2013 році до 28,3% у 2019), що свідчить про набагато нижчі темпи приросту ВВП порівняно з темпами зміни готівки.

Протягом останніх років, структура фінансового сектору економіки України характеризується значною питомою вагою іноземних інвестицій у більшість секторів економіки. Посилюють дані процеси значний обсяг дефіциту бюджету та низький рівень прибутковості окремих секторів економіки, що

значно обмежує внутрішні інвестиційні можливості країни до самофінансування свого розвитку. За оцінками окремих аналітиків дані прояви носять циклічний характер, основні фази яких наведені на рисунку 1.2.

Рисунком 2.4 – Порівняльний аналіз динаміки зміни основних показників розвитку економіки

Джерело: побудовано автором на основі [9].

Як свідчать дані наведені на рисунку 2.4 всі аналізовані показники характеризуються значною нестабільністю та мінливістю. Найбільшими коливаннями характеризуються темпи приросту ВВП та прямих іноземних інвестицій (ПІІ). У той час найнижчі темпи зміни мають обсяги активів банків, залучених депозитів та наданих кредитів.

Значна кредитна активність у країні призводить до зростання обсягу боргових зобов'язань економічних суб'єктів, зниження рівня їх фінансової стійкості та незалежності. У цілому дані тенденції негативно позначаються на рівні економічної стабільності країни та суттєво знижують темпи їх зростання.

Надто високі обсяги позикових зобов'язань економічного суб'єкта підвищує його чутливість до потенційних шоків в економіці та призводить до його нездатності протистояти ним.

За умови економічних дисбалансів в економіці надмірна частка позикових зобов'язань знижує якість банківських активів, призводить до зміни умов кредитування та слугує загрозою стабільності банківського сектору економіки.

Аналіз дисбалансів у банківському секторі економіки проведемо в розрізі показників приватного сектору економіки, сектору нефінансових корпорацій та домогосподарств. Динаміка зміни обсягу боргових зобов'язань в розрізі зазначених економічних суб'єктів у структурі ВВП України наведена на рисунку 2.5.

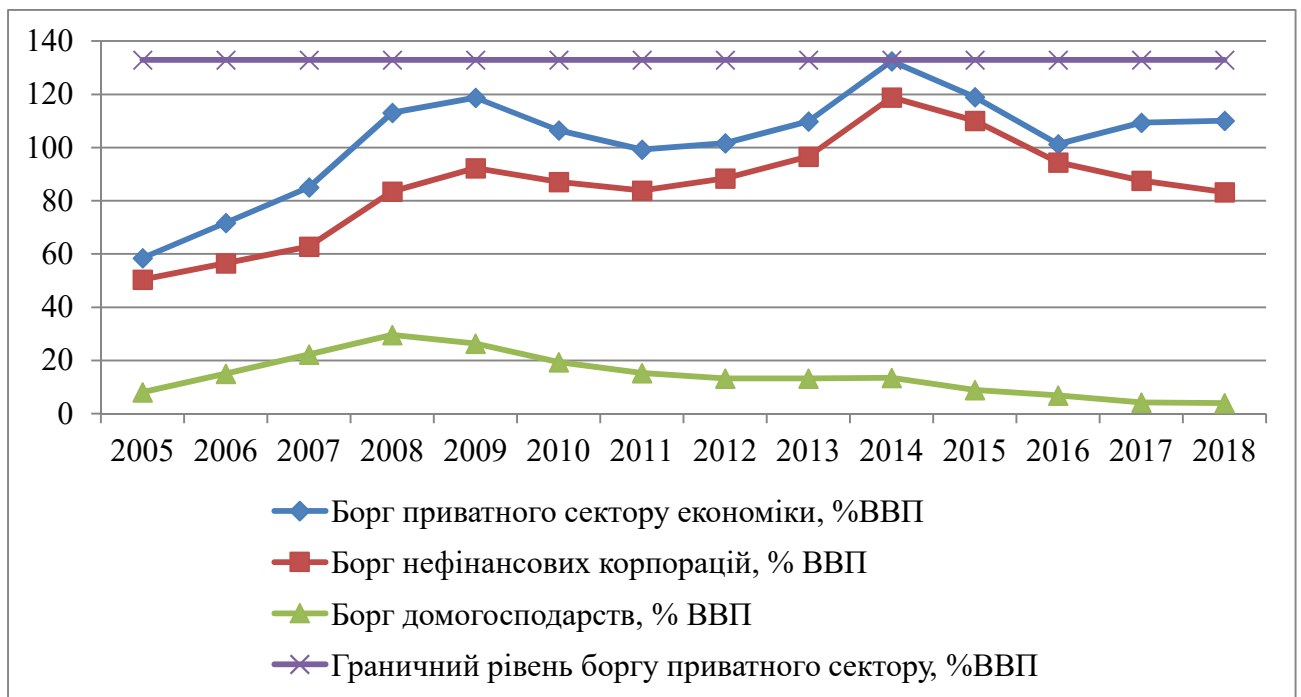

Рисунок 2.5 – Динаміка зміни обсягу боргових зобов'язань України в розрізі основних суб'єктів фінансового сектору, % ВВП

Джерело: побудовано автором на основі [9].

Аналіз обсягу боргових зобов'язань проведемо шляхом порівняння фактичних показників із їх граничним значенням, що визначений ЄС як критерій при проведенні Процедури визначення макроекономічних

дисбалансів. Результати порівняння засвідчують відповідність фактичних значень встановленим критеріям. За аналізований період обсяги зобов'язань не перевищували їх критичного значення.

Найвищий обсяг боргових зобов'язань мають суб'єкти приватного сектору економіки та нефінансові корпорації. Темп зміни обсягу боргових зобов'язань теж перевищують темпи зміни боргу домогосподарств.

У міжнародній практиці управління дисбалансами в економіці поширеним є оцінювання ймовірності виникнення дисбалансів в економіці за допомогою аналізу щорічного приросту загального обсягу зобов'язань фінансового сектору економіки й порівняння його з граничним значенням, яке для даного показника встановлено на рівні дорівнює 16,5%.

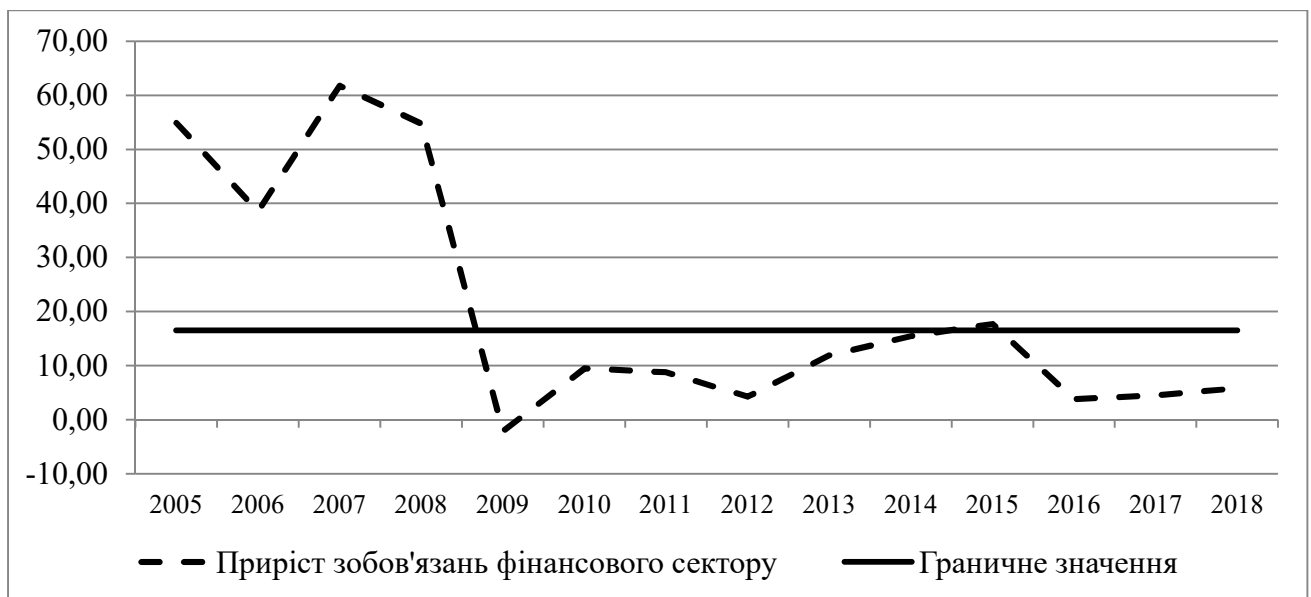

Рисунок 2.6 – Динаміка зміни загальних зобов'язань фінансового сектору економіки України за період 2005-2018 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [7, 8].

Аналіз динаміки зміни загального обсягу боргових зобов'язань фінансового сектору економіки України дозволяє зробити висновки про суттєве зниження його значення починаючи з 2008 року. З 2009 року обсяг боргових зобов'язань фінансового сектору економіки не перевищує гранично встановлений рівень і може вважатися таким, що не загрожує фінансовій стабільності та безпеці країни.

2.2 Методичний підхід до оцінювання дисбалансів в економіці

Передумовою розробки інструментарію мінімізації ризиків виникнення дисбалансів в економіці є розрахунок інтегрального показника, використання якого дозволяє визначити найбільш впливові фактори впливу на економічну ситуацію в країні та ступінь збалансованості показників її розвитку. Аналіз існуючих методичних підходів до оцінювання дисбалансів в економіці засвідчив відсутність єдиного розуміння індикаторів оцінювання обсягу дисбалансів та підходів до їх розрахунку.

Визначення інтегрального показника дозволить визначити тенденції та ідентифікувати основні загрози економічній безпеці країни та визначити стратегічні орієнтири побудови дорожньої карти реалізації політики підвищення рівня її макроекономічної стабільності. В основі запропонованого нами підходу лежить врахування індикаторів, що визначені Національним банком України в Методиці розрахунку рівня економічної безпеки в Україні та Європейською комісією при розробці Європейської Процедури з макроекономічних дисбалансів.

Розрахунок інтегрального показника дисбалансів в економіці України проведено в розрізі показників наведений у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Індикатори оцінювання дисбалансів в економіці України

Індикатор	Граничне значення
Обсяг державного боргу (X_1)	60% ВВП
Рівень дефіциту бюджету (X_2)	3% ВВП
Обсяг боргових зобов'язань приватного сектору (X_3)	133% ВВП
Індекс споживчих цін (X_4)	6%
Темп зміни загальних боргових зобов'язань фінансового сектору (X_5)	17%
Приріст прямих іноземних інвестицій (X_6)	7% ВВП
Індекс зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США (X_7)	+30– -10%

Джерело: побудовано автором на основі [8, 7].

Визначення інтегрального показника дисбалансів в економіці проведемо за допомогою методу головних компонент за допомогою інструментарію Stata 14. Результати розрахунків наведені в таблицях 2.4 та 2.5

Таблиця 2.4 – Результати розрахунку складових визначення інтегрального показника дисбалансів в економіці за допомогою методу головних компонент

Індикатор	Власне значення	Різниця	Частка загальної дисперсії	Кумулятивна дисперсія
Обсяг державного боргу	2,519694	0,886682	0,28726	0,419913
Рівень дефіциту бюджету	1,633013	0,66903	0,157933	0,63254
Обсяг боргових зобов'язань приватного сектору	0,963983	0,565347	0,1438	0,652456
Індекс споживчих цін	0,398636	0,254115	0,066478	0,7255
Темп зміни загальних боргових зобов'язань фінансового сектору	0,144521	0,089968	0,0547	0,912549
Приріст прямих іноземних інвестицій	0,054553	0,012547	0,04513	0,93658
Індекс зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США	0,12589	0,02568	0,1345	0,98745

Джерело: розраховано автором

Як свідчать результати розрахунків наведених у таблиці 2.4, найбільша частка дисперсії належить обсягу державного боргу (28,73%) та дефіциту бюджету (15,79%). Водночас, найменшу частку дисперсії мають темп зміни індексу споживчих цін (5,5%) та приріст прямих іноземних інвестицій (4,5%).

Таблиця 2.5 – Результати розрахунку вагових коефіцієнтів для визначення інтегрального показника дисбалансів в економіці за допомогою методу головних компонент

Індикатор	1	2	3	4	5	6	7
Обсяг державного боргу	0,464	0,250	-0,150	-0,135	0,174	0,094	0,328
Рівень дефіциту бюджету	0,336	-0,063	0,628	-0,097	0,126	-0,024	-0,083
Обсяг боргових зобов'язань приватного сектору	0,130	0,565	0,310	-0,003	0,049	0,212	0,742
Індекс споживчих цін	0,170	-0,565	0,271	0,108	0,064	-0,212	-0,741
Темп зміни загальних боргових зобов'язань фінансового сектору	0,434	0,002	-0,222	0,664	0,163	0,001	0,003
Приріст прямих іноземних інвестицій	0,417	-0,176	-0,315	-0,506	0,156	-0,066	-0,230
Індекс зміни індексу офіційного курсу гривні до долара США	0,143	-0,027	0,268	-0,041	0,326	0,259	0,255

Джерело: розраховано автором

Визначення інтегрального показника дисбалансів в економіці здійснимо за допомогою нормалізованих за всіма складовими значень, що наведені в таблиці 2.5 з відповідними ваговими коефіцієнтами. Формула для розрахунку інтегрального показника має наступний вигляд:

$$DE = 0,464 \times X_1 + 0,336 \times X_2 + 0,130 \times X_3 + 0,170 \times X_4 + 0,434 \times X_5 + 0,417 \times X_6 + 0,143 \times X_7 \quad (2.1)$$

На основі формули 2.1 розрахуємо інтегральний показник дисбалансів в економіці, динаміка зміни якого наведена на рисунку 2.7.

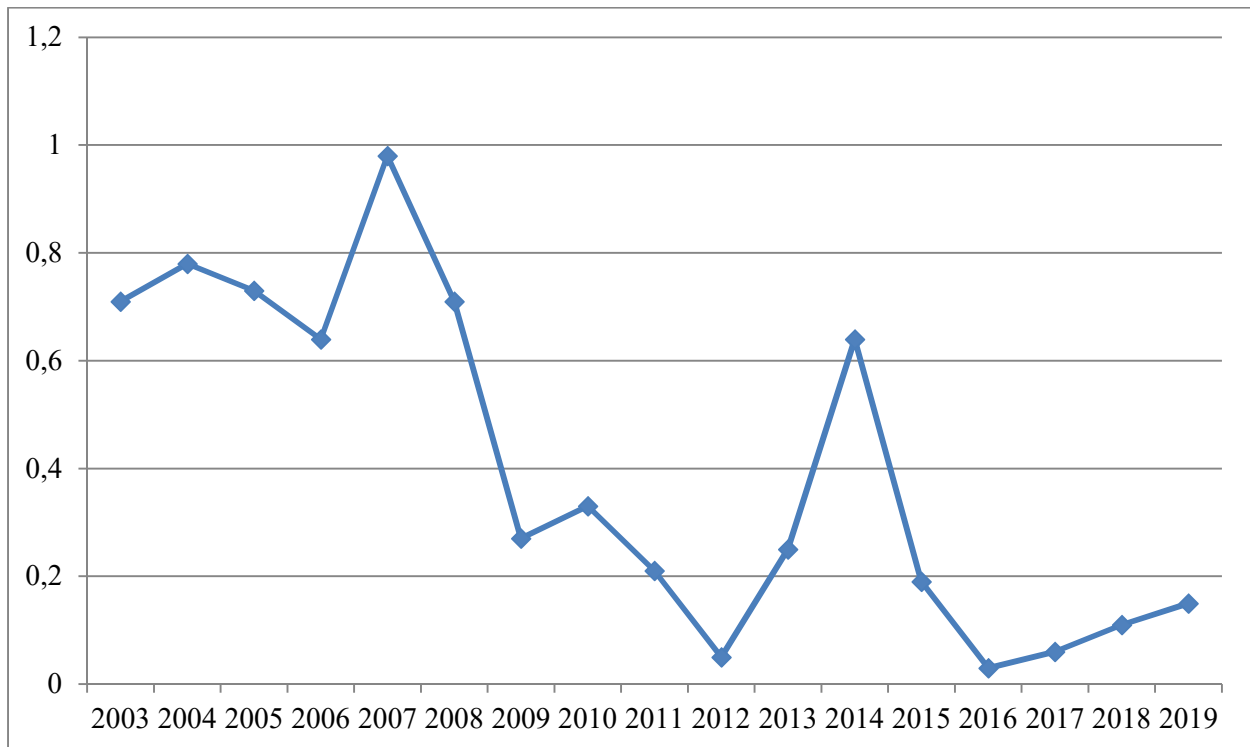

Рисунок 2.7 – Динаміка зміни інтегрального показника дисбалансів в економіці України

Джерело: побудовано на основі авторських розрахунків

Отримані розрахунки свідчать про значну мінливість інтегрального показника дисбалансів в економіці та поступове його зростання починаючи з 2016 року. Дані тенденції потребують розробки інструментарію мінімізації ризиків виникнення дисбалансів в економіці та превенції їх негативного впливу на показники економічного розвитку України.

3 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ПРЕВЕНЦІЇ ДИСБАЛАНСАМ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

3.1 Прогнозування ймовірності виникнення дисбалансів в економіці як інструмент підвищення рівня її стабільності

Ефективності процесів державного управління економікою залежить від відповідності застосовуваного інструментарію реаліям розвитку країни та наявності підходів до своєчасного та достовірного прогнозування тенденцій зміни основних показників, наявності інформації про потенційні майбутні шоки в економіці.

В цьому контексті одним із напрямів державної політики має бути визначення ймовірності виникнення кризових явищ у країні.

Визначення ймовірності виникнення дисбалансів в економіці проведемо в розрізі складових, які здійснюють найбільший вплив на інтегральний показник дисбалансів в економіці, зокрема, боргові дисбаланси.

Інструментарієм визначення ймовірності виникнення дисбалансів слугувати метод екстраполяції тренду, результати використання якого наведені на рисунках 3.1-3.4. Отримані значення коефіцієнтів детермінації підтверджують достовірність отриманих моделей.

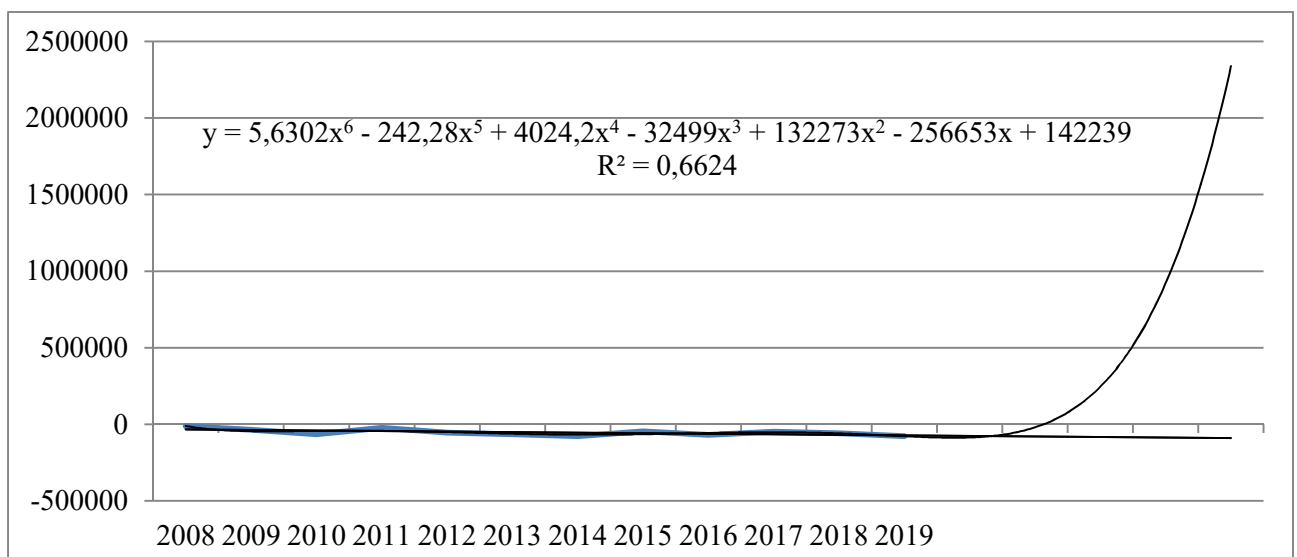

Рисунок 3.1 — Визначення ймовірності виникнення боргових дисбалансів унаслідок зміни обсягу дефіциту бюджету в Україні

Джерело: побудовано автором

Прогнозування обсягу дефіциту бюджету на наступні 5 років, як складової боргового дисбалансу в країні свідчить про суттєве зростання його прогнозних значень. Лінія тренду має висхідне положення, і дозволяє зробити висновок про потенційну ймовірність загострення економічної ситуації в країні, запровадження більш жорсткого режиму економії зумовленого значними обсягами бюджетного дефіциту.

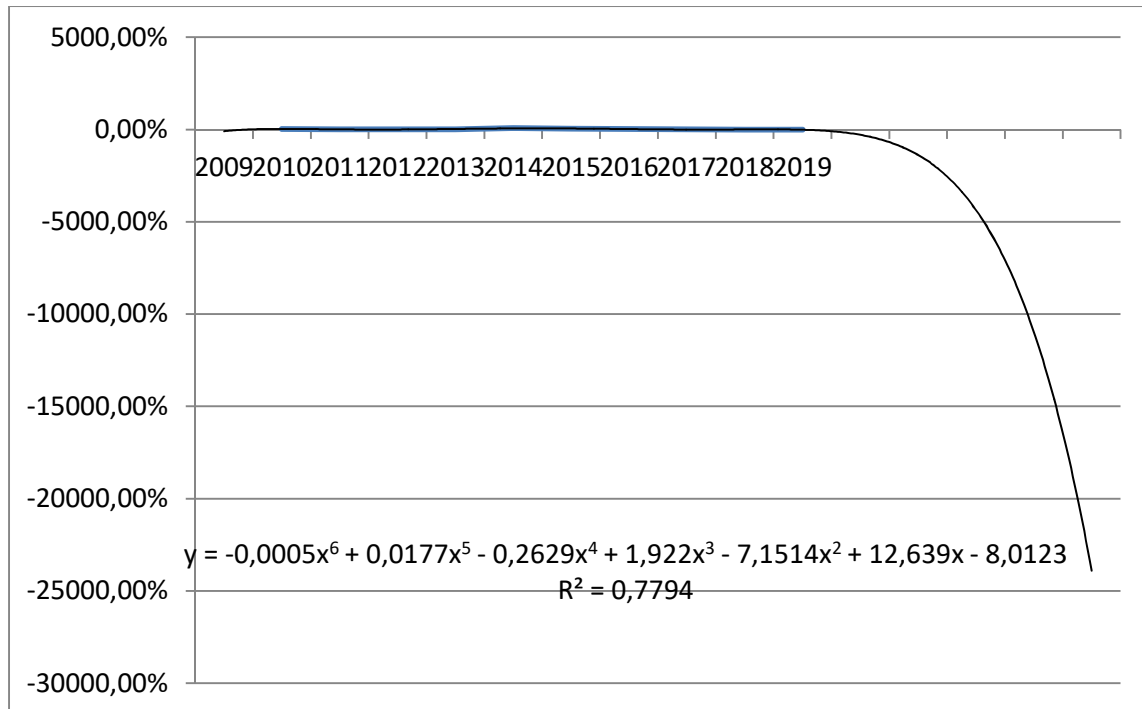

Рисунок 3.2 — Визначення ймовірності виникнення боргових дисбалансів унаслідок зміни обсягу державного боргу в Україні

Джерело: побудовано автором

Зростання обсягів дефіциту бюджету зумовлює потребу в пошуку додаткових джерел його покриття. Одним з інструментів у цьому напрямку є зростання обсягів боргових зобов'язань країни. Прогнозні значення обсягів державного боргу на наступні 5 років свідчать про постійне його зростання і набуття критичних значень. Надмірні суми боргових зобов'язань, необхідність сплати відсотків за ними за умови нестабільної економіки може слугувати рушієм виникнення кризи в економіці та суттєвого значення темпів економічного зростання країни.

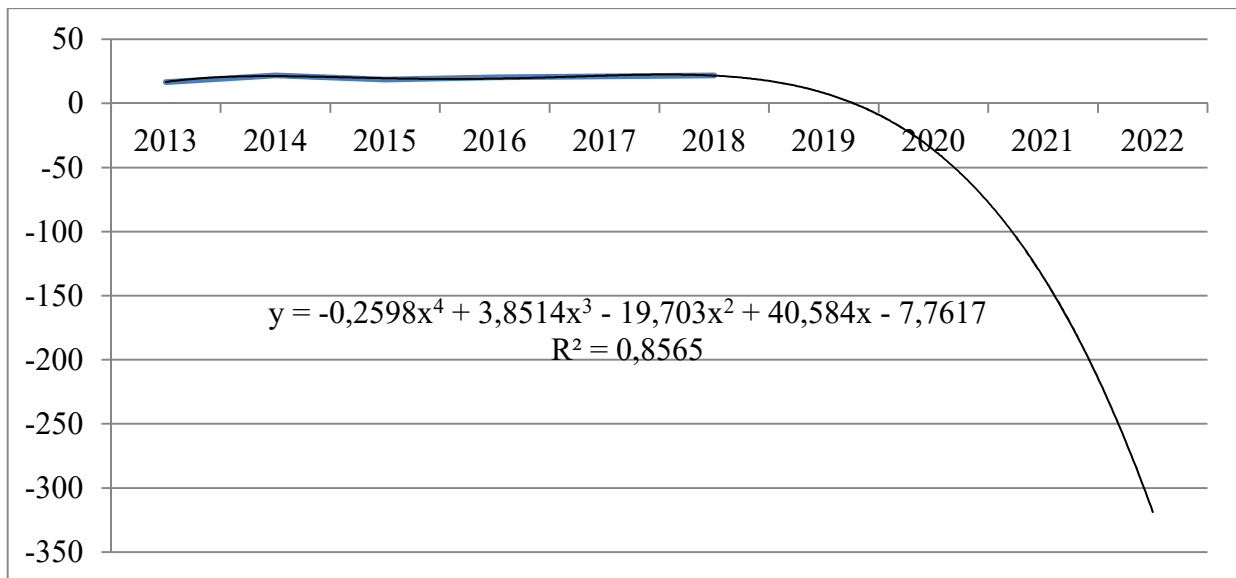

Рисунок 3.3 — Визначення ймовірності виникнення боргових дисбалансів унаслідок зміни обсягу боргових зобов'язань у фінансовому секторі економіки України

Джерело: побудовано автором

Позитивною динамікою характеризуються обсяг боргових зобов'язань у фінансовому секторі, прогностні значення яких суттєво знижуються протягом наступних 5 років. Дані тенденції дають можливість стверджувати про підвищення рівня фінансової незалежності та стійкості суб'єктів фінансового сектору економіки, що дає їм можливість погашати свої зобов'язання протягом останніх 5 років.

На останньому етапі проведемо прогнозування інтегрального значення дисбалансів в економіці на наступні 5 років. Як свідчать дані наведені на рисунку 3.4 в країні прогнозується суттєве погіршення економічної ситуації, основним проявом якої є суттєве загострення економічної кризи та постійне виникнення дисбалансів у країні.

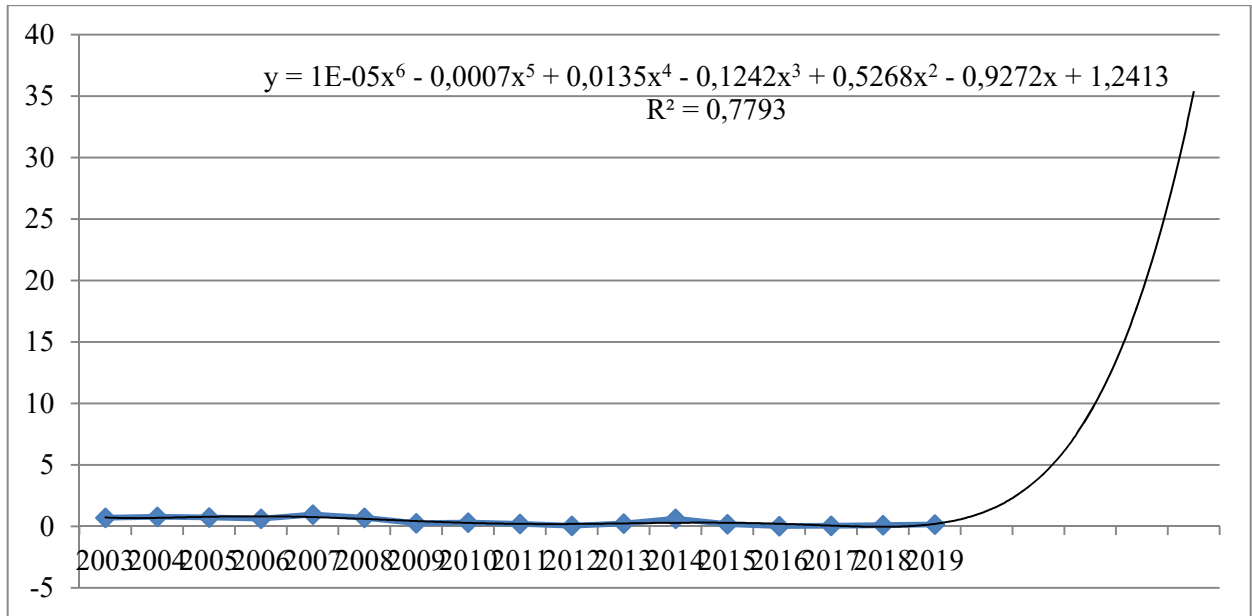

Рисунок 2.4 — Визначення ймовірності виникнення дисбалансів економіки України

Джерело: побудовано автором

Враховання встановлених тенденції може слугувати основою для розроблення державної політики управління дисбалансами в економіці в напрямку визначення першочергових заходів регулювання економіки на які повинні бути спрямовані зусилля держави.

3.2 Напрями вдосконалення політики регулювання економіки в контексті зниження ймовірності виникнення дисбалансів

Кризові явища, що спостерігаються в економіці України останніх років актуалізують питання розробки та реалізації інструментарію стабілізації показників розвитку країни, пошуку механізмів відновлення платіжного балансу в країні, зниження обсягу дефіциту бюджету тощо. Критичні значення окремих показників розвитку країни свідчать про неефективність існуючих механізмів державного регулювання економіки, оскільки не призводить до значного покращення ситуації в країні.

Внутрішні та зовнішні виклики, що формуються під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища лише посилюють актуалізацію питань посилення конкурентоспроможності національної економіки та рівня її економічної стабільності.

Оскільки явище дисбалансу в економіці, як комплексного показника, що визначається низкою індикаторів економічного розвитку країни, залежить від ефективності функціонування кількох секторів економіки: фінансового, промислового, банківського, фондового тощо, заходи держави щодо управління дисбалансами в економіці мають носити системний та комплексний характер.

Лише у випадку ефективного та стратегічно орієнтованого виконання державою своїх функцій, економічна система міститиме достатній потенціал для нівелювання негативних тенденцій в окремих секторах економіки.

Основними складовими державної політики регулювання дисбалансів в економіці мають бути механізми ранньої діагностики потенційних загроз економічній системі, ідентифікація ступеня чутливості економічної системи до них; реалізація заходів превенції їх впливу на рівень макроекономічної стабільності; відновлення економічної рівноваги порушеної внаслідок деструктивного впливу зовнішніх та внутрішніх шоків.

Зважаючи на значне різноманіття видів дисбалансів в економіці та широкий спектр факторів, що призводять до їх виникнення основними напрямками державного регулювання дисбалансів в економіці, мають бути:

– запровадження механізмів регулювання попиту на грошово-кредитному ринку країни. До основних заходів у цьому напрямку має належати встановлення Національним банком України плаваючої процентної ставки, що дозволить мінімізувати «кредитні буми» та обмежити доступ до кредитних ресурсів;

– удосконалити процедури банківського нагляду та контролю. У цьому напрямку першочергового значення набуває розробка інструментарію оцінювання потенційних ризиків в економіці, запровадження процедур ранньої діагностики ризиків виникнення кризи банківського сектору та їх попередження;

– реалізація заходів щодо зростання частки довгострокових кредитів у кредитному портфелі економічного суб'єкта, що дозволить розробити заходи

своєчасного погашення ним своїх зобов'язань, у тому числі й за рахунок покращення якості корпоративного управління;

– оптимізація структури боргового портфелю країни шляхом зменшення частки іноземних зобов'язань України. Присутність значного обсягу зовнішніх запозичень виступає додатковою загрозою цілісності країни та її макроекономічної стабільності. У цьому напрямку важливе значення набуває і перегляд структури боргового портфелю банківських установ, щодо недопущення надмірного зростання обсягів простроченої заборгованості;

– посилення контролю за ціновою політикою країни з метою недопущення надмірної інфляції та зниження купівельної спроможності населення.

Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню потенціалу економічної системи до самовідновлення та нівелювання негативного впливу факторів ендогенного та екзогенного характеру, до початку виникнення кризи в економіці.

ВИСНОВКИ

Сучасні закономірності функціонування економічних систем більшості країн світу свідчать про кардинальні зміни в механізмах регулювання економіки, у контексті їх наближення до умов ведення бізнесу, здійснення господарських операцій, обсягів міжнародного руху капіталу тощо.

Відповідність існуючих заходів державного регулювання економіки реаліям розвитку економіки слугує основою економічної стабільності країни, прискорення темпів її економічного зростання.

Тенденції зміни окремих показників економічного розвитку України носять загрозливий характер та свідчать про можливість затяжної кризи в країні, за умови підвищення ефективності інструментарію регулювання економіки.

Вітчизняна практика регулювання економіки свідчить про низьку ефективність інструментарію ранньої діагностики та попередження дисбалансам в економіці, що підвищують чутливість економічної системи та лише загострюють економічні проблеми.

У роботі досліджено поняття «дисбаланси в економіці», обґрунтовано основні фактори їх виникнення. За допомогою інструментарію Google Trends досліджено динаміку зміни кількості пошукових записів в системі Google поняття «дисбаланси в економіці» за період 2004-2020 рр.

На основі бібліометричного інструментарію VOSviewer здійснено аналіз наукових праць із питань виникнення дисбалансів в економіці та їх узгодження з іншими економічними категоріями. Систематизовано основні чинники формування дисбалансів в економіці.

Визначено основні індикатори, що свідчать про наявність дисбалансів в Україні, проаналізовано динаміку їх зміни, визначено ймовірність їх коливань у майбутньому. До чинників, що найбільше зумовлюють виникнення дисбалансів в економіці віднесено обсяг зовнішнього державного боргу, обсяг зовнішніх інвестицій, сальдо рахунка поточних операцій.

Розроблено заходи мінімізації дисбалансів в економіці як передумови стабільного розвитку України в розрізі економічної та інституційної складової реалізації державної політики.

За результатами аналізу зроблено висновок про наявність потреби в реформуванні існуючої системи державного управління в Україні з точки зору управління ризиками виникнення дисбалансів за допомогою реалізації заходів превенції держави коливанням показників економічного розвитку економічних суб'єктів.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Боронос В. Г., Карпенко І. В. (2011). Моделювання макроекономічних індикаторів розвитку регіонів: оцінка рейтингу. Збірник тез доповідей 11-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Статистична оцінка соціально-економічного розвитку», 20 травня 2011 року. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 143–146.
2. Григорьев Л., Иващенко А. (2011). Мировые дисбалансы сбережений и инвестиций. *Вопросы экономики*, 6, 4–19.
3. Григорьев Л., Салихов М. Риски и глобальные дисбалансы (2014). URL: <http://www.perspektivy.info/print.phpID=36156>
4. Карпенко І. В. (2012). Організаційно-економічні основи впливу внутрішніх джерел фінансування на потенціал підприємств. *Вісник СумДУ. Серія Економіка*. 3. 74–82.
5. Контуган Д. Экономический дисбаланс, причины и решения (1996). URL: <http://nalifat.info/analysis/financialcrisis/675-economicheskij-disbalans.html>. (дата звернення: 03.12.2020).
6. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні (2020). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 03.12.2020).
7. Офіційний сайт Національного банку України (2020). URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 01.12.2020).
8. Офіційний сайт Єврокомісії (2020). URL: <https://ec.europa.eu/> (дата звернення: 03.12.2020).
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України (2020). URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення: 03.12.2020).
10. Сніжко О. (2011). Ієрархія фінансової нестабільності. *Формування ринкових відносин в Україні*, 8, 29–33.
11. Тютюник І. В., Решетняк Я. В. (2012). Фінансова децентралізація в Україні: можливості та загрози для забезпечення сталого розвитку територіальних громад. *Економіка та держава*, 12, 43-47.
12. Формування монетарної економіки і монетарної політики Національного банку України в контексті розвитку світової економічної теорії: монографія / Т.С. Смовженко та ін. ; за наук. ред. Т.С. Смовженко, Г. Я. Стеблій. К. : УБС НБУ, 210. 271 с.

13. Щетилова Т. В. (2012). Оценка глобальных дисбалансов в оценке макроэкономических систем. *Основы экономики, управления и права*, 6 (6), 106–111.